

УДК 811.161.2

DOI <https://doi.org/10.32782/2522-4077-2023-206-21>

ТИПОЛОГІЗАЦІЯ ДЕФІНІЦІЙ ПРОФЕСІЙНОГО ІМІДЖУ ЛІКАРЯ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ НАУЦІ

TYOLOGY OF DEFINITIONS OF THE DOCTOR'S PROFESSIONAL IMAGE IN MODERN UKRAINIAN SCIENCE

Філюк Л.М.,

orcid.org/0009-0009-0448-2207

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри суспільних наук

Одеського національного медичного університету

Загальний розвиток суспільства з необхідністю призводить до врахування індивідуальних потреб споживачів будь-якого продукту чи послуги. Своєю чергою це спричиняє необхідність формування і підтримки відповідного професійного іміджу людини чи організації, що взаємодіє з клієнтами. Зазначені тенденції повною мірою проявляються у такій важливій сфері, як медицина. Запропоновані дослідниками визначення професійного іміджу і його смислової наповненості суттєво розрізняються. Таким чином, у статті здійснено типологізацію дефініцій професійного іміджу лікаря у сучасній українській науці. Проведений аналіз виявив, що наявні визначення професійного іміджу лікаря можуть бути класифіковані за п'ятьма основними групами: 1) визначення дефінітивного характеру; 2) визначення описового характеру; 3) визначення через просте перерахування складників професійного іміджу лікаря; 4) визначення через перерахування складників із їхньою деталізацією; 5) визначення через структуроване перерахування складників професійного іміджу. Розглядаючи поняття іміджу за матеріалами українськомовних словників, ми дійшли висновку, що він може бути охарактеризований як штучно сформований образ суб'єкта чи об'єкта дії, що має додаткову смислову навантаженість і призначений для регульованого сприйняття індивідуальною психікою та громадськістю. Базуючись на цій дефініції, а також з урахуванням проведеного аналізу наявних визначень професійного іміджу лікаря, ми сформулювали власне визначення: професійний імідж лікаря – це спеціально сформований образ лікаря, орієнтований на створення позитивного враження у пацієнтів, колег та громадськості загалом. Найбільш значущими компонентами при цьому є: 1) професійна компетентність; 2) комунікативна компетентність; 3) ціннісні орієнтації. Найкращий професійний імідж вимагає наявності високого рівня всіх трьох компонентів.

Ключові слова: професійний імідж, лікар, медицина, дефініція, типологізація.

The general development of society necessarily leads to taking into account the individual needs of consumers of any product or service. In turn, this causes the need to form and maintain an appropriate professional image of a person or organization that interacts with clients. These trends are fully manifested in such an important field, as medicine. Definitions of professional image and its semantic content offered by researchers differ significantly. Thus, the article typologizes the definitions of the professional image of a doctor in modern Ukrainian science. The conducted analysis revealed that the existing definitions of the professional image of a doctor can be classified into five main groups: 1) definitions of a definitive nature; 2) definition of a descriptive nature; 3) definition through a simple enumeration of the components of a doctor's professional image; 4) definition through the enumeration of components with their details; 5) definition through a structured enumeration of the components of a professional image. Examining the concept of image based on the materials of Ukrainian-language dictionaries, we came to the conclusion that it can be characterized as an artificially formed image of a subject or an object of action, which has an additional semantic load and is intended for regulated perception by the individual psyche and the public. Based on this definition, as well as taking into account the analysis of existing definitions of the professional image of a doctor, we formulated our own definition: the professional image of a doctor is a specially formed image of a doctor, aimed at creating a positive impression on patients, colleagues and the public as a whole. The most significant components are: 1) professional competence; 2) communicative competence; 3) value orientations. The best professional image requires a high level of all three components.

Key words: professional image, doctor, medicine, definition, typology.

Постановка проблеми. Загальний розвиток суспільства з необхідністю призводить до врахування індивідуальних потреб споживачів будь-якого продукту чи послуги. Своєю чергою це спричиняє необхідність формування і підтримки відповідного професійного іміджу людини чи організації, що взаємодіє з клієнтами. Зазначені тенденції повною мірою проявляються у такій важливій сфері, як медицина. Разом із тим аналіз сучасних українських наукових джерел доводить, що поняття «професійний імідж лікаря» не є усталеною категорією. Не досить чітко окреслені межі дефініції призводять до того, що вчені пропонують або надто вузькі, або надто широкі визначення. Таким чином, роботу над покращенням професійного іміджу лікаря доцільно починати з обґрунтування того, що входить до обсягу зазначеної дефініції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз публікацій сучасних українських учених дозволяє згрупувати дослідження за різними параметрами. Наприклад, професійний імідж може розглядатися як індивідуально-особистісна (Л. Боярська [1], Ю. Вороненко [3], В. Ждан [4], О. Уварова [10], Г. Черешнюк [12], Н. Шигонська [13]) чи професійно орієнтована (С. Бронікова [2], А. Лобова [5], Н. Малик [6], О. Небилиця [7], І. Пасічник [8], А. Піддубна [9]) характеристика. Згідно з іншою класифікацією, професійний імідж може мати структурований (В. Ждан [4], А. Лобова [5], О. Уварова [10]) або неструктурований (Л. Боярська [1], С. Бронікова [2], Ю. Вороненко [3], Н. Малик [6], О. Небилиця [7], І. Пасічник [8], А. Піддубна [9], Г. Черешнюк [12], Н. Шигонська [13]) тип. Слід зазначити, що запропоновані дослідниками визначення професійного іміджу і його смислової наповненості суттєво розрізняються. Це дозволило сформулювати **мету дослідження** – здійснити типологізацію дефініцій професійного іміджу лікаря у сучасній українській науці.

Виклад основного матеріалу. Проведений аналіз виявив, що наявні визначення професійного іміджу лікаря можуть бути класифіковані за п'ятьма основними групами.

До першої групи ми відносимо визначення дефінітивного характеру. Це означає, що автори, умовно віднесені до цієї групи, тлумачать професійний імідж лікаря через стисле логічне визначення, що містить найістотніші ознаки цього поняття.

Наприклад, О. Небилиця характеризує професійний імідж лікаря як певний узагальнений образ, що відображує найбільш типові риси. Він формується перш за все завдяки безпосередньому контакту з представниками медичної установи. При цьому кожний співробітник медичного закладу розглядається як обличчя установи [7, с. 112].

Своєю чергою І. Пасічник вважає, що «професійний імідж лікаря – це образ, який повністю відповідає специфіці професії, це уявлення про фахівця, яке складається у його пацієнтів, колег, керівників, підлеглих. Загальний образ лікаря складається з особистісного та професійного іміджу, який має чіткі вимоги, недотримання яких приводить до непорозуміння та зневажливого ставлення до спеціаліста. Формування професійного іміджу – це вміння створити позитивний образ, який підкреслить кращі якості фахівця, як особистісні, так і ділові» [8, с. 611]. На думку дослідника, професійний імідж включає у себе не тільки рівень професійної підготовки, але і зовнішній вигляд спеціаліста, його манеру етикетної поведінки, спілкування з пацієнтами, колегами, наявність емпатії, тактовності, ввічливості, вміння дотримуватися конфіденційності.

Друга група включає визначення описового характеру. Це означає, що об'єднані у цю групу дослідники характеризують професійний імідж розлого, з багатьма уточнюючими деталями.

Так, С. Бронікова зазначає, що сприятливий імідж медичного працівника являє собою обов'язковий складник посилення довіри та збільшення прихильності пацієнтів до лікування та профілактики захворювань. Загальне сприйняття медичного працівника є дуже важливим. Негативний імідж лікаря може відштовхнути від нього пацієнта, змусити звертатися до іншого фахівця і навіть негативно позначитися на ставленні до медичного закладу загалом. Медичний працівник має бути прикладом для населення щодо популяризації здорового способу життя. Медичні працівники зобов'язані дотримуватися норм моралі як у спілкуванні з

близькими, у сімейному колі, так і у суспільстві, зокрема на інтернет-ресурсах і у соціальних мережах. Неприпустимо використовувати: медіа та соціальні мережі як ресурси для поширення інформації про стан здоров'я пацієнтів та/або їхнє самопочуття, інформацію особистого характеру, а також для розголошення корпоративних і професійних таємниць; інформацію про пацієнтів у особистих цілях; медичні зображення в особистих цілях; фотознімки з місць надання медичної допомоги; ненормативну лексику; фотографії та відеосюжети особистого характеру, які матимуть неоднозначне трактування і можуть бути використані проти медичних працівників [2, с. 15].

На думку А. Піддубної, для успішної самопрезентації лікаря йому необхідно чітко уявляти власний імідж, вдосконалювати його, поглиблюючи знання про власну природу та навички саморегуляції. Робота над особистим іміджем являє собою формування в оточуючих враження про себе, що має чіткі цілі та завдання – переконати пацієнтів у власній компетентності. Центральна частина іміджу належить продуманому зовнішньому вигляду, який має сигналізувати про професійно-ціннісні якості особистості лікаря та сприяти формуванню його репутації [9].

Третя група дефініцій являє собою визначення через просте перерахування складників професійного іміджу лікаря. Таким чином, об'єднані цією групою дослідники пропонують не дефініції у строгому розумінні цього слова, а перерахування більш або менш істотних ознак без їхнього ранжування.

Наприклад, Л. Боярська виділяє такі складники професійного іміджу, як комунікативні навички, вміння викликати довіру, зовнішній вигляд [1].

Н. Малик зазначає, що «професія лікаря потребує певних іміджевих характеристик, які повинні відповідати потребам соціуму та місцю роботи: високого рівня професійної компетентності, вміння контролювати свої емоції, культури мови, усного та письмового спілкування, відповідального зовнішнього вигляду і манери поведінки» [6, с. 25].

На думку Н. Шигонської, професійний імідж медичного працівника включає у себе: 1) комунікативні здібності; 2) вміння коректного спілкування; 3) самовдосконалення; 4) медичну етику і деонтологію; 5) професійну мораль; 6) ціннісні орієнтації [13, с. 71].

Четверта група являє собою визначення через перерахування складників із їхньою деталізацією. На відміну від попередньої групи, такі дефініції містять уточнюючі моменти під час перерахування, а також можуть включати конкретні приклади.

Так, Ю. Вороненко зазначає, що професійний імідж лікаря складається: 1) із впевненої, адекватної ситуації поведінки, що буде «терапевтичною» ілюзією абсолютної компетентності, здатності і готовності контролювати ситуацію та робити прогноз; 2) невербальної комунікації через застосування відкритих поз, що полегшують спілкування; комунікативних і експресивних жестів, розрахованих на певне враження; мімічних реакцій (добррозичливість, спокійна впевненість); збереження міжособистісної дистанції як міри емоційної близькості в кожен момент спілкування, залежно від поставлених тактичних завдань; 3) довірчої, владної або спокійної, впевненої інтонації, плавного, добре побудованого мовлення [3, с. 34].

З точки зору А. Лобової, професійний імідж медичного працівника включає: 1) професійний рівень, який у світовій практиці визначають як вагомий фактор формування високої ефективності системи охорони здоров'я країни загалом; 2) професійна етика й деонтологія, що є по суті філософією медичної діяльності, яка передбачає додержання таких принципів, як: лікування не хвороби, а хворого, при цьому людина сприймається не як носій хвороби, а як особистість; постійне поглиблення знань та вдосконалення професійних навичок; відданість професії та творче ставлення до неї; 3) комунікативні здібності та уміння, що виражаються як у вербальній, так і у невербальній формі; 4) ціннісні орієнтації [5].

Г. Черешнюк вказує, що один з найбільш значущих елементів професійного іміджу лікаря – впевнена поведінка, адекватна ситуації. Впевнений стиль поведінки допомагає сформувати у хворого «терапевтичну ілюзію» абсолютної компетентності лікаря, його здатності

контролювати ситуацію і визначати прогноз, що дозволяє пацієнтові зберігати віру в благополучний результат. Впевнена поведінка допомагає забезпечити довіру хворого, вселити в нього надію, активізувати захисні і компенсаторні механізми. Іншими складовими частинами професійного іміджу є характеристики невербальної поведінки: відкриті пози, які спонукають до спілкування; комунікативні та експресивні жести, розраховані на створення певного враження; мімічні реакції, що виражають доброзичливість, спокійну впевненість; міжособистісна дистанція, що відображає ступінь емоційної близькості в кожний момент спілкування залежно від поставлених тактичних завдань. Важливий і зовнішній вигляд лікаря, особливості його мови: довірча, владна або спокійна, впевнена інтонація, плавна, добре побудована мова. Це підвищує ступінь довіри до отриманої інформації і впевненість у професійній компетентності лікаря [12].

П'ята група об'єднує визначення через структуроване перерахування складників професійного іміджу. Мається на увазі, що дослідники, об'єднані цією групою, розуміють професійний імідж лікаря не просто як перелік певних характеристик, а розглядають їхні взаємозв'язки горизонтального чи вертикального типу.

Наприклад, О. Уварова зазначає, що загальний образ лікаря складається з особистісного і професійного іміджу. Складниками іміджу є внутрішня компонента, яка виражається в «Я-концепції», та зовнішня – стиль одягу, стан робочого місця, доброзичливість, емпатія, рухи та жести, мораль, тактовність, уважність, конфіденційність тощо [10, с. 90].

В. Ждан вказує, що складниками професійного іміджу лікаря є внутрішній та зовнішній компоненти. Внутрішній компонент представлений психологічним поняттям «Я-концепція», формування якої відбувається протягом усього життя і включає уявлення особистості про себе, уявлення про те, яке враження вона справляє на оточуючих, і реакцію людини на зворотний зв'язок з оточуючими. Зовнішній компонент іміджу складається з габітарного, кінетичного, ментального, комунікативного та середовищного іміджу, що значно впливає на професійну успішність [4, с. 4].

Розглядаючи поняття іміджу за матеріалами українськомовних словників, ми дійшли висновку, що він може бути охарактеризований як штучно сформований образ суб'єкта чи об'єкта дії, що має додаткову смислову навантаженість і призначений для регульованого сприйняття індивідуальною психікою та громадськістю [11]. Базуючись на цій дефініції, а також з урахуванням проведеного аналізу наявних визначень професійного іміджу лікаря, ми сформулювали власне визначення: професійний імідж лікаря – це спеціально сформований образ лікаря, орієнтований на створення позитивного враження у пацієнтів, колег та громадськості загалом. Найбільш значущими компонентами при цьому є: 1) професійна компетентність; 2) комунікативна компетентність; 3) ціннісні орієнтації. Найкращий професійний імідж вимагає наявності високого рівня усіх трьох компонентів.

Висновки. Розглянувши дефініції професійного іміджу лікаря у сучасній українській науці, ми дійшли висновку, що вони можуть бути розподілені за п'ятьма основними групами: 1) визначення дефінітивного характеру; 2) визначення описового характеру; 3) визначення через просте перерахування складників професійного іміджу лікаря; 4) визначення через перерахування складників із їхньою деталізацією; 5) визначення через структуроване перерахування складників професійного іміджу.

Узагальнюючи проведений аналіз, ми вважаємо, що професійний імідж лікаря може бути визначений, як певним чином сформований образ лікаря, що орієнтований на побудову та постійну підтримку позитивного враження у пацієнтів, колег та громадськості загалом. В подальшому дослідження доцільно розширити за рахунок залучення іншомовних джерел для проведення компаративного аналізу професійного образу лікаря в українській та іноземній науці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Боярська Л.М. Імідж лікаря як показник рівня довіри пацієнта. *Соціально-етичні та деонтологічні проблеми сучасної медицини (немедичні проблеми в медицині)* : збірник матеріалів III Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю (Запоріжжя, 24–25 лютого 2022 р.). Запоріжжя : ЗДМУ, 2022. С. 117–120.
2. Бронікова С. Практики комунікативної культури в медичному закладі. Пацієнт-центрований підхід. Київ, 2020. 72 с.
3. Вороненко Ю.В., Шекера О.Г. Актуальні питання психіатрії у практиці сімейного лікаря. Київ : Заславський О.Ю., 2018. 144 с.
4. Ждан В.М., Кітура Є.М., Бабаніна М.Ю. Формування професійного іміджу майбутнього лікаря. *Актуальні питання лінгвістики, професійної лінгводидактики, психології і педагогіки вищої школи* : збірник статей VII Міжнародної науково-практичної конференції (Полтава, 24–25 листопада 2022 р.). Полтава : Астрая, 2022. С. 3–6.
5. Лобова А.В. Імідж персоналу як фактор конкурентоспроможності підприємств медичних послуг. *Економіка і менеджмент 2020: перспективи інтеграції та інноваційного розвитку* : збірник наукових праць Міжнародної науково-практичної конференції (Дніпро, 2–3 квітня 2020 р.). Дніпро : Біла О.К., 2020. Т. 7. С. 51–53.
6. Малик Н.В. Деякі психологічні аспекти взаємовідносин сімейного лікаря і пацієнта. *Сімейна медицина*. 2016. № 2(64). С. 25–26.
7. Небилиця О.А. Особливості формування іміджу медичних закладів. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Економічні науки»*. 2014. Вип. 8(2). С. 110–113.
8. Пасічник І.П. Проблеми професійного іміджу майбутнього лікаря. *Кредитно-модульна система організації навчального процесу у вищих медичних навчальних закладах України на новому етапі* : матеріали X ювілейної Всеукраїнської навчально-наукової конференції з міжнародною участю (Тернопіль, 18–19 квітня 2013 р.). Тернопіль, 2013. Ч. 2. С. 611–613.
9. Піддубна А.А. Сутність принципів поваги та справедливості у медичній діяльності. URL: <https://www.bsmu.edu.ua/blog/sutnist-princzipiv-povagi-ta-spravedlivosti-u-medichnij-diyalnosti/>.
10. Уварова О.О., Сікорська О.О. Уміння самоорганізації у майбутніх лікарів як умова формування професійного іміджу. *Соціально-етичні та деонтологічні проблеми сучасної медицини (немедичні проблеми в медицині)* : збірник матеріалів III Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю (Запоріжжя, 24–25 лютого 2022 р.). Запоріжжя : ЗДМУ, 2022. С. 90–91.
11. Філюк Л.М. Компаративний аналіз дефініцій поняття «імідж»: за матеріалами українськомовних словників. *Причорноморські філологічні студії*. 2023. Вип. 2. С. 35–41.
12. Черешнюк Г.С., Черешнюк Л.В. Організаційні основи загальної практики – сімейної медицини. Вінниця : ВНМУ ім. М.І. Пирогова, 2013. 183 с.
13. Шигонська Н. Сучасні тенденції професійної підготовки медичних працівників в Україні. *Актуальні проблеми професійно-педагогічної освіти та стратегії розвитку* : збірник наукових праць / За заг. ред. О.А. Дубасенюк. Житомир : Видавництво ЖДУ, 2006. С. 70–73.